

Dr. Francesc Xavier Altarriba i Mercader

Director de l'Institut d'Estudis Psicològics i Socials

■ **Mujer, televisión y homogeneización cultural**

En nuestra realidad y en la ficción audiovisual la mujer adopta unos estereotipos anclados en el tiempo.

Generalmente, se nos presenta a los medios audiovisuales, a la agresividad y a la violencia como una forma de intentar resolver conflictos. En este artículo se exponen las tipologías que recogen los modelos femeninos y que se enseñan en nuestro espacio audiovisual. Analiza asimismo las causas más habituales de expresión de violencia hacia la mujer.

■ **Woman, television and cultural homogenization**

In our world and in audio-visual fiction, woman adopts some stereotypes anchored in time. In audio-visual media, aggressiveness and violence are generally presented to us as ways to try to solve conflicts. This article expounds the typologies that female models conform to and that are shown in our audio-visual space. It also analyses the most common causes of expressing violence around women.

■ **La femme, la télévision et l'homogénéisation culturelle**

La femme adopte dans notre réalité et dans la fiction audiovisuelle des stéréotypes ancrés dans le temps. Généralement, dans les médias audiovisuels, l'agressivité et la violence nous sont présentées comme une façon de tenter de résoudre les conflits. Dans cet article, figurent les typologies recueillant les modèles féminins et qui sont montrées dans notre espace audiovisuel. Sont également analysées les causes les plus habituelles d'expression de violence envers la femme.

Han passat molts anys des que Freud i Melanie Klein ens parlessin de l'Eros i el Thanatos, la vida, el sexe, l'erotisme i la sensualitat versus la mort, la destrucció, l'aniquilació i el sotmetiment. Avui per avui, no obstant, l'Eros i el Thanatos són dos conceptes clau pels quals aposten fortament els mitjans de comunicació en general, i els audiovisuals en particular. La imatge descaradament eròtica, el so voluptuosament incisiu i ambdós seductorament imperatius, formen part de la quotidianitat expressiva i còmplicement comunicativa de la nostra comunitat mediàtica, implicant-se en aquest cas tant la publicitat com la programació de ràdio i televisió.

No obstant, es constata un doble missatge en aquest sentit. Per un cantó els mitjans de comunicació es fan ressò i defensors, valedors i garants de la democràcia, de la igualtat i de l'equitat entre les persones independentment de les seves situacions, condicions, edats i gèneres, formació i valors. I en canvi, per una altra banda exploten freqüentment la malauradament denominada «guerra de sexes» tant a nivell d'eslògans com de concursos, culebrotos, sèries i telefilms. De la fusió de l'Eros amb el Thanatos en neixen els comportaments sàdics i masoquistes, els quals sovint formen part de les trames i els guions de moltes produccions, principalment televisives.

■ **Uniformització de les tipologies femenines**

La dona adopta a la nostra realitat i ficció audiovisual uns estereotips ancorats en el temps, és a dir, la bella cruel, la vella malèfica, la innocent generosa, la victimista i dependent, l'abnegada i sofrida, la sexual i eròtica insaciable i l'executiva dura i implacable. Amb aquestes tipologies es recullen pràcticament la totalitat dels models femenins que s'ensenyen en el nostre espai audiovisual actual. Aquesta uniformització i condensació tipològica del gènere femení, crea un reduccionisme classificador que a més de limitar les peculiaritats originals de qualsevol dona, simplifica un

pretès abordatge de coneixement i domini de l'etern femení. Reduint més encara la forma de presentació de la dona, en molts dels productes audiovisuals actuals, la veiem com la dolenta que rep el seu càstig a través del domini masculí, o bé com la ingènua a qui igualment es castiga i de qui se n'abusa, per la seva imperdonable confiabilitat. És a través d'aquests dos models que s'articula la violència física i psíquica que té la dona com a objecte: és objecte del desig que ha provocat en un imaginari masculí, el qual s'ha limitat a respondre enfront dels estímuls percebuts i interpretats en clau de gènere, com creu que correspon per raons d'expectativa cultural intangible. La força i la brutalitat masculina expressada com a violència física o bé com a possessió intel·lectual són estereotips freqüents associats a la imatge de l'home dominant. La dona hi respon transmutant la humiliació en erotisme, tot intentant controlar a partir de dominar les claus d'accés al seu cos com a mercaderia. A partir d'aquests eixos, s'estableixen les coordenades dins les quals prenen forma les històries aculturals, directament adreçades a produir sensacions més que reflexions.

Son la ràdio i principalment la televisió les hereves actuals de l'antiga tradició d'explicar contes. Els contes acostumen a fer seguir a la persona que els escolta, per un itinerari emocional que capti la seva atenció i que sorprengui la seva reflexió. Estan fets d'emocions, de sensacions i de sentiments, els quals estenen el seu domini més enllà de la lògica i de la raó. Els contes d'avui dia ja no els detalla ni l'avi ni l'àvia, sinó que revestits d'una influenciable ingenuïtat ens apropem a aquestes narradores infatigables que són la ràdio i la televisió, que quan ens parlen o ens ensenyen violència, també ho fan amb l'ensenyança que el dolent és castigat, i el bo ultratjat serà motiu de l'afront posterior del dolent. Es tanca així un cicle, en el qual la violència és causa d'un efecte, i un efecte d'una causa, la qual trenant-se dialècticament, confegeix una forma, particularment humana, de resoldre els conflictes i de configurar estils de vida.

La frustració i els conflictes

Pensem també que la fàcil i excessiva sexualització de les relacions entre gèneres, les quals ja trobem en programes televisius en els quals els nens i les nenes

carregats de simbologia adulta, imiten estereotips de gènere a partir dels quals es relacionen sota la mirada entusiasta i rendida dels seus propis pares, afavoreixen reproduccions estandarditzades i estereotipades de prejudici sexual de rol. Tanmateix, fins en els dibuixos animats se'ns descobreix un univers de llenguatges verbals i proverbials que tendeixen a perpetuar una relació de dependència home-dona. Però bé, tota l'oferta ha de trobar en el mercat una demanda que la justifiqui, i ben segur si se'ns ofereixen aquests productes audiovisuals, principalment televisius, és perquè existeix el desig i la intenció del seu consum per part de la població.

Però que és primer? Una oferta que estimula, condiona, o determina un consum? O bé una demanda que provoca, per les lleis del mercat, una producció d'una oferta que la satisfaci? Probablement ambdues opcions són certes i es produeixen al mateix moment. Però quines són les causes més habituals d'expressió de violència vers la dona? Sense ànim de ser exhaustius en podríem enumerar algunes de les més significatives, entre les quals destacariem les següents:

La frustració: La dona en el guió realitza algun comportament que crea una situació de crisi, a causa d'una insatisfacció del desig o necessitat de l'altre, la qual s'expressa amb voluntat de resoldre's de forma violenta. El que es fa realment, és eliminar la contestació i la percepció estètica de la diferència, més que resoldre fins on sigui possible els motius o les dificultats que han afavorit la percepció de dificultat, tot intentant reduir o anul·lar la presència de l'altre com a contrari.

Els conflictes: Aquests fenòmens provoquen sovint una eclosió reactiva-agressiva per acumulació o per desgast de manifestacions emocionals que en alguns moments s'escapen de la via racional, manifestant-se l'agressivitat com a protovivència, la qual en intel·lectualitzar-se esdevé violència com a atribut típicament humà.

Instint de conservació de la pròpia identitat

Enfront de situacions i condicions amenaçadores, els protagonistes temptegen comportaments de fuga o de lluita, similars als de qualsevol espècie animal. Freqüentment en els guions d'alguns productes

audiovisual es fa ús de les circumstàncies amenaçants de la identitat d'un subjecte per tal de permetre un espai dramàtic amb la major tendència d'aculturalitat, per tal d'afavorir a nivell horitzontal la identificació o el rebuig amb els protagonistes de la història. Del que es tracta fonamentalment és de mobilitzar emocions. La defensa d'un mateix i dels seus béns és un extraordinari recurs per justificar l'agressió, ensenyant les diverses formes en què es pot fer possible i reeixida.

Com a resposta a la percepció de la injustícia: Intentant resoldre de manera filogenètica o primària la neutralització del desequilibri percebut.

Com a forma d'execució i defensa de les situacions de domini i possessió per part de l'altre: L'agressivitat intenta ser en aquests moments una via ràpida que reequilibri la situació.

Resposta de defensa-atac enfront de la percepció de perill: El que comporta la percepció per part del subjecte de la seva condició de fragilitat i vulnerabilitat.

Valors i ideologies: A partir de la descripció i penetració de determinats valors en les formes de fer habituals de les persones, es pot mostrar com aquests es troben enfrontats amb d'altres de signe contrari o mútuament excloents, afavorint la forma de relació entre criteris oposats un model cultural que genera per imposició, més que per convivència o coexistència, reaccions i comportaments agressius i/o violents.

Biografies: Un dels recursos del guionista per a dibuixar-nos situacions d'agressió a la dona, és introduir en l'espai dramàtic personatges amb una història passada que els condiona i fins i tot els determina a ser conseqüència i objecte del seu comportament violent. Sovint el determinisme exclou el sentiment, la imputabilitat i la culpa.

Situacions de defensa enfront d'atacs de l'altre: Sovint s'atribueixen a la dona conductes retolades com agressives quan són simplement actituds assertives enfront d'una situació o opinió, o bé són

resposta a un atac, provocació o coacció de l'altre.

Estimulació sexual: La sexualitat femenina i el seu reclam eròtic es visualitza com a una invitació a l'apropiació de la mateixa, independentment del desig real del propi subjecte femení. Això és violència.

Imporsar o convèncer

El gran perill de l'agressivitat i la violència vers la dona al nostre temps, radica en el fet que se'ns presenta sovint com una forma d'intentar resoldre acceleradament aquells comportaments o formes de fer que són contraris al poder hegemònic. La busca de consens és un procés de negociació que pot esdevenir llarg i amb necessitat de crear plantejaments per part del qui té la força, el qual no sempre està disposat a fer-ho. Freqüentment se'ns ensenya més a imposar que a convèncer, i això sols és possible en un marc de violenta injustícia encara que l'estètica en què se'ns presenti sigui de pau i ordre.

Creiem que en una societat plural és lògic i fins i tot necessari que tots els col·lectius de persones obtinguin productes audiovisuals que els permetin formar-se, informar-se o senzillament distreure's dins l'àmbit dels seus interessos i preferències. Però hem d'assumir que en base a l'enorme influència dels mitjans audiovisuals a l'abast, com a creadors de moral i models de referència, es produirà l'absorció i introversió de les claus dels seus valors per part dels subjectes que prefereixin, o solament puguin, importar pautes de comportament i fins i tot formes de raonament, abans que crear-ne de pròpies. La simbologia del clonatge biològic ens pot servir per a entendre la perillosa uniformització cultural de les nostres societats occidentals, regida i impulsada per una cultura de la satisfacció i el consum enteses com a mercaderies que es poden resoldre totalment en un mercat de disseny. **FX. A.**